

HURTAJOVÁ, Zuzana: LEGENDY V KNIŽKÁCH ĽUDOVÉHO ČÍTANIA V SLOVENSKOM UHORSKOM PROSTREDÍ (PUTOVANIE ZA LEGENDAMI). Nitra : Garmond, 2017. 268 s.

Martina Kubealaková

Meno univerzitnej profesorky Zuzany Hurtajovej je najmä v odbornej verejnosti neodmysliteľne spojené so svetom knížiek ľudového čítania staršej proveniencie. Ako odborníčka na dejiny staršej (slovenskej) literatúry veľkú časť svojho profesionálneho zamerania orientuje na spoznávanie stredovekej, renesančnej a barokovej populárnej literatúry, ktorá sa najmä po Guttenbergovom vynáleze postupne stáva masovým fenoménom a do súboru jej charakteristík prenikajú často aj nelichotivé atribúty typu lacná, braková či gýčová. Zuzana Hurtajová negatívne prívlastky archaickosti, anachronickosti a nekvality síce neignoruje, ale systematicky poukazuje na ich produktívny význam. Neskúma populárnu literatúru izolovane, naopak, sleduje širšie súvislosti vývoja čitateľského vkusu a najmä širší kontext literárneho vývinu, o čom svedčí jej bohatá časopisecká a zborníková publikačná činnosť. Ako literárna vedkyňa s predmetom výskumu v starších literárnych obdobiach si uvedomuje potrebu sprístupniť skúmané texty, ktoré väčšinou ležia v skladoch knižníc, tlačené švabachovým písmom na lacnom, takmer sa rozpadávajúcim papieri. Od roku 1980 sa výsledky jej vedecko-výskumných a popularizačných aktivít zhmotňujú v zbierkach prekladov knížiek ľudového čítania staršej proveniencie, ako prvé vydala preklady rytierskych príbehov, neskôr nasledovali šibalské príbehy (1988), v roku 1985 sprístupnila populárny príbeh doktora Fausta

a v roku 1997 a 1998 sa v dvoch samostatných publikáciách venovala životu a tragédii bájkara Ezopa. *Kratochvílna história o krásnej panne Magelone z Neapola, kráľovskej dcére, a o udatnom rytierovi Petrovi z Provensálska, synovi znamenitého grofa* vyšla v roku 2008 a o štyri roky neskôr sme mohli čítať a skúmať ďalšie *Rytierske príbehy/Utešené, zábavné, ale aj poučné rytierske histórie*.

Najnovšou knihou prekladov knížiek ľudového čítania sú *Legendy v knižkách ľudového čítania v slovenskom uhorskom prostredí* s podtitulom *Putovanie za legendami*, ktorá vyšla vo vydavateľstve Garmond Nitra v roku 2017 a ktorú recenzovali profesori Martin Golema, Peter Liba a Jozef Vladár. V úvodnej štúdii nazvanej *Legenda v ľudových knižkách a jej putovanie v priestore a čase* autorka Zuzana Hurtajová vovádza do problematiky populárnych knížiek a obhaja ich miesto a význam v slovenskom a európskom literárnom aj kultúrnom dedičstve. Opiera sa pri tom o svoje bohaté odborné výskumné vedomosti, keď odmieta predlžovanie outsiderskej pozície populárnej literatúry, opätovne pripomína neexistenciu „*standardnej klasickej či synoptickej mapy komplexných slovenských literárnych dejín, ktoré by zahŕňali populárne čítanie (knížky ľudového čítania) ako prirodzenú súčasť literárneho dejepisectva*“ (s. 5). Konštatovaním, že žáner legendy bol nedávnou totalitnou spoločnosťou považovaný za ideologicky škodlivý, zdôvodňuje nielen vlastný zá-

ujem o skúmanie predmetného žánru, ale aj potrebu odbornej štúdie o legendách, tvoriacu akýsi predslov k ich prekladom. Vďaka tejto úvodnej štúdii sa pred čitateľstvom, ešte skôr, ako sa začíta do prvej legendy, začína utvárať rám neskoršieho obrazu. Jeho piliermi sú viaceré charakteristiky legendového žánru, zdôvodnene sa (ne)meniace v čase. Zuzane Hurtaovej sa čitateľsky priťažlivým štýlom, ktorý si však zachováva aj odbornú nasýtenosť, darí načrtnúť hlavné kontúry priestorového a časového putovania legendy a osobitne legendy v ľudových knižkách. Prechádzajúc hlavnými vývinovými bodmi žánru, zhrňa jeho nemenné aj menlivé charakteristiky, pristavuje sa s cieľom vysvetliť príčiny zmien práve pri tých menlivých, pričom sleduje nielen os žánru legendy univerzálne, ale porovnáva a vysvetľuje odtienky medzi všeobecným chápaním legendy (najmä antickej podoby žánru a stredovekej beatifikačnej legendy) a legendy v ľudových knižkách. V závere úvodu autorka konštatuje, že „*stredoveká legenda z ľudových knižiek ako priamy následník antických judičiálnych a epideiktických rečí a zároveň kompilát motívov rozmanitého druhu a pôvodu tak spolu s inými slovesnými žánrami prispela k vytváraniu spoľahlivého fundamentu formujúcej sa novodobej európskej beletrizovanej prózy*“ (s. 15; zvýraznené v origináli).

V jadre publikácia obsahuje preklad šiestich legiend; *Príkladný život svätého Eustacha a O siedmich spiach mládenoch*, *Život svätej Márie Egyptskej, ku ktorému je pridaný aj Život svätej Pelagie, kajúcnej hriešnice*, *Videnie Juraja Pustovníka, niekedy rytiera uhorského, ktoré však rozumní ľudia majú za bázeň*, a preto sa z nej a nie inej príčiny dáva na čítanie, *Kajúcnik alebo ku skale prikovaný Gregor*, na ktorý nadväzuje prekladateľkin komentár k textom a publikáciu uzatvára edičná poznámka.

Obsažný komentár, nazvaný *Rozhovory s legendami o legendách*, možno pokladať za rovnocenne prínosný k samotným prekladom. Je rozdelený do dvoch častí, čo zodpovedá aj prekladateľkinmu výberu prekladaných legiend. V recenznom posudku Martin Golema vyzdvihuje, a možno s ním len súhlasiť, samotný výber.

Cieľom Zuzany Hurtaovej nie je nadviazať na pramennú hodnotu legiend, ktorá bola určujúca pri zostavovaní publikácie *Legendy stredovekého Slovenska* (1997), omnoho viac je pre ňu dôležitá literárna, poetická a recepčná hodnota textov. Zuzana Hurtaová začína *V záhrade východného martýrstva a mníšstva*, uvedomuje si prítomnosť východnej ortodoxie v martýriách a legendách, vydávaných aj v slovenskom uhorskom prostredí v podobe knižiek ľudového čítania, ide o Eustacha, siedmich spiach mládenčov, Máriu Egyptskú a Pelagiu, a zdôrazňuje, že putovaním v čase aj priestore sa východný ranokresťanský pôvod legiend obohacuje o historicky, kultúrne a vieroučne mladšie sedimenty a kultúrna hodnota prezentovaných ranokresťanských martýrií a legiend je odhaliťelná len pri ich čítaní v historickom, literárnom a duchovnom kontexte (s. 129).

Ostatné dve legendy výberu, o Jurajovi Pustovníkovi a o Gregorovi, rámcuje názvom *Hriešnosť človeka a hľadanie Božej spásy*, tým zreteľne završuje vývinový oblúk od ranokresťanských martýrií a legiend, vykresľujúcich nástup novej viery v podmienkach pohanského sveta (o Eustachovi, o siedmich mládenkoch), cez úsilie o upevnenie kresťanskej viery v hľadaní Boha v drsných púštnych podmienkach Blízkeho východu (o Márii Egyptskej, o Pelagii) po mladšie legendy vrcholného stredoveku s tendenciami riešiť rozbužnenú a vyhrotenú hriešnosť človeka vplyvom narastajúcej krízy cirkvi (o Jurajovi Pustovníkovi a o Gregorovi). Prostredníctvom komentárov k jednotlivým legendám, majúcich podobu odborných esejí, Zuzana Hurtaová informuje čítajúcich o pôvode, histórii a podobách danej legendy, čitateľsky pútavo ponúka množstvo odborných informácií.

Organickou súčasťou prekladov Zuzany Hurtaovej je edičná poznámka a bohaté vysvetlivky, ktoré aj v prípade *Putovania za legendami* tvoria takmer polovicu publikácie. Vďaka nim môžeme rekonštruovať mnohé interpretačné opory východiskových textov a lepšie im rozumieť, pričom za hutnou podobou odborných komentárov a početnými vysvetlivkami

sa bezpochyby skrýva bohatosť autorkiných vedomostí, skúseností a zistení.

Obsah edičnej poznámky završuje vstupné informácie z úvodnej štúdie a hĺbkové z komentárov k jednotlivým legendám. Ako prekladateľka si Zuzana Hurtaiová uvedomuje, že literárna a jazyková situácia prekladaných legiend nekorešponduje s literárnou a jazykovou estetikou tretieho tisícročia. Avšak ako literárna vedkyňa vysvetľuje, že „*nepreferuje a neuplatňuje násilné obsahové, štylistické a ani iné úpravy*“ (s. 243) a jej cieľom je populárno-vedecký preklad. V edičných poznámkach k jednotlivým legendám porovnáva a interpretuje dostupné najstaršie verzie východiskových textov a detailne vysvetľuje uplatnenú prekladateľskú stratégiu na úrovni intralingválneho aj interlingválneho prekladu.

Významnosť *Putovania za legendami* je nepochybniteľne viacsmerná. Je príkladom hĺbkovej, presnej a precíznej bádateľskej práce, ktorá tvorí nevyhnutný základ (nielen) literárnohistorického poznania, je dôkazom prekladateľkinej-autorkinej erudovanosti, bohatej odbornej aj ľudskej skúsenosti, ale tiež jej túžby

spoznať a úcty k poznaniu, ktoré stoja v protiklade súčasnej rýchlosti. Je príkladom poctivej a zdôvodnenej prekladateľskej činnosti, vychádzajúcej z dôkladnej znalosti východiskového textu, mimotextových skutočností a poetologickej argumentovanej prekladateľskej stratégie. Je tiež príkladom ukazujúcim potenciál starších, neraz už zabudnutých textov, príkladom potreby opakovaného nového čítania, navracania sa nejednakrát až ku koreňu v záujme poznania neskorších výhonkov.

Vo všetkých líniách môže vydaná zbierka najstarších legiend slúžiť ako ukážka na jednej strane bádateľského postupu, smerujúceho čo možno k najdôkladnejšiemu a komplexnému spoznaniu predmetu výskumu, na strane druhej prekladateľského postupu, zdôrazňujúceho aj praktizujúceho povinnú symbiózu literárnovednej a prekladateľskej interpretácie textu. Textu beletristického, avšak s cieľom o také jeho súčasné priblíženie, aby prekladom sprístupnený text mohol slúžiť ako východisko ďalšieho skúmania, ale tiež plnohodnotne uspokojil aj väčšinové čitateľstvo, ktoré prijme pozvanie z obálky a vydá sa na putovanie za legendami.

Mgr. Martina Kubealaková, PhD.

Katedra slovenskej literatúry

a literárnej vedy

Filozofická fakulta UMB

Tajovského 40

974 01 Banská Bystrica

e-mail: martina.kubealakova@umb.sk